

Jacek Gyurkovich*

Quo vadis „Cracovia”

Słowa kluczowe: miejska tradycja, dziedzictwo historyczne, kształtowanie i rewitalizacja miejskiej tkanki

Key words: urban tradition, historical heritage, forming and revitalising of the urban tissue

Modernizm, który w sztukach wizualnych, w tym również w architekturze stanowił naturalną konsekwencję ewolucji myśli w koncepcjach estetycznych, po znużeniu historyzmem i wybujałymi dekoracjami secesji i pod wpływem fascynacji „maszyną” i uwarunkowaniami produkcji przemysłowej zwrócił się ku racjonalizmowi, przyznającemu prymat funkcjonalności i strukturalnej jedności z konstrukcją oraz hołdował purystycznej czystości form, pozbawionych ornamentów i ozdób, i związków z tradycją – w polskiej architekturze międzywojennej pozostawił bogaty dorobek wybitnych realizacji.

Należą do nich dzieła takich twórców, jak Juliusz Żórawski (np. w Warszawie: kamienica Jana Wedla, ul. Puławska 28, 1935–1936¹; Dom Pod Żaglami, Al. Ujazdowskie 13, 1937–1938; gmach Państwowego Zakładu Ubezpieczeń przy ul. Mickiewicza 34/36, 1937–1939²), Bohdan K. Lachert i Józef Szanajca, Helena i Szymon Syrkusowie; Barbara i Stanisław Brukalscy, Bohdan Pniewski. Krakowscy twórcy międzywojennego modernizmu to m.in. Adolf Szyszko-Bohusz (Dom Związku Artystów Plastyków im. Marszałka Piłsudskiego, Kraków, ul. Łobzowska 3, 1928–1939³; Dom Czynnicy Towarzystwa Ubezpieczeniowego Feniks, Kraków, Rynek Główny 41/ ul. Św. Jana 2, 1928–1932⁴); Fryderyk Tadanier (np. kamienica czynszowa Fabryki Ćmielów SA, ul. Biskupia 9–11, ul. Sereno Fenna 2, 1937–1938⁵; dom mieszkalny Funduszu Emerytalnego Pracowników Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Krakowskiego, pl. Szczepański 5, 1932–1934, współpraca Stefan Strojek⁶); Wacław Krzyżanowski (Biblioteka Jagiellońska, Al. Mickiewicza 22, 1929–1939)⁷.

Wybuch II wojny światowej i po „wyzwoleniu” trwający niecałe sześć lat (21.06.1949 – 26.03.1956)⁸ epizod socrealizmu – przerwały rozwój polskiego modernizmu i jego jedność z awangardą europejską

Modernism, which in visual arts, including architecture, constituted a natural consequence of the evolution of thoughts in aesthetic concepts, getting tired with historicism and exuberant decorations of Art Nouveau and being under the influence of the fascination with ‘a machine’ and the conditions of industrial production, turned towards rationalism, which grants the priority to functionality and unity with the structure. This trend, professing the purity of forms, deprived of ornaments and decorations, as well as any relations with tradition, left a rich legacy of exquisite projects in the Polish interwar architecture.

It comprises works by such architects as Juliusz Żórawski (e.g. in Warsaw: Jan Wedel’s tenement, 28 Puławska street, 1935–1936¹; House under Sails, 13 Ujazdowskie avenue, 1937–1938; the edifice of the National Insurance Company, 34/36 Mickiewicza street, 1937–1939²), Bohdan K. Lachert and Józef Szanajca, Helena and Szymon Syrkus; Barbara and Stanisław Brukalski, Bohdan Pniewski). Cracow-based authors of the interwar modernism are e.g. Adolf Szyszko-Bohusz (House of the Marshal Piłsudski Association of Polish Artists and Designers Cracow, 3 Łobzowska street, 1928–1939³; Tenement House of ‘Feniks’ Insurance Company, Cracow, 41 Rynek Główny / 2 Św. Jana street, 1928–1932⁴); Fryderyk Tadanier (e.g. tenement house of the Factory Ćmielów S.A., 9–11 Biskupia street, 2 Sereno Fenna street, 1937–1938⁵; residential house of the Retirement Fund of Employees of the Municipal Saving Fund of Cracow County, 5 Szczepański square, 1932–1934, cooperation Stefan Strojek⁶); Wacław Krzyżanowski (Jagiellonian Library, 22 Mickiewicza avenue, 1929–1939)⁷.

The outbreak of the World War II and the episode of social realism right after the ‘liberation’, lasting nearly

* prof. dr hab. inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, Instytut Projektowania Urbanistycznego

* prof. dr hab. inż. arch., Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Institute of Urban Design

Ryc. 1. Hotel Cracovia – bryła obiektu w tkance miasta 1994 – 1996 (Źródło: www.krakow.fotopolska.eu; pocztówka Wydawnictwa Margo)

Fig. 1. Cracovia Hotel – form of the building in the tissue of the city (www.krakow.fotopolska.eu; Wydawnictwo Margo)

i światową. Narzucona przez komunistyczną władzę „jedynie słuszną” stylistyka realizmu socjalistycznego, podjęta z konieczności przez większość ówczesnych twórców, zaowocowała w Krakowie m.in. powstaniem jednolitego formalnie zespołu urbanistycznego – Nowej Huty⁹. Nowa Huta jest pierwszym w Polsce po II wojnie światowej miastem wzniesionym w sąsiedztwie Krakowa od podstaw. Była to priorytetowa dla władz komunistycznych decyzja o budowie pod Krakowem nowego kombinatu metalurgicznego i „idealnego” miasta socjalistycznego, które miało być ostoją, twierdzą proletariatu (decyzja polityczna 1947–1949; budowa kombinatu – 1950–1954; budowa nowego miasta – od 1949).

Najstarsza, historyczna część Nowej Huty – to czytelnie zdefiniowany zespół urbanistyczny, nawiązujący do barokowych wieloosiowych kompozycji z głównym węzłem w postaci publicznego placu (Plac Centralny) i trzema osiami o promienistym układzie (obecnie: Al. Generała Władysława Andersa, Al. Róż i Al. Solidarności) i kwartałowym układem obrzeżnej zabudowy, na obszarze otoczonym ulicami Jana Pawła II (od południa), Kocmyrzowską (od zachodu) i Bulwarową (od północy i wschodu). Paradoksem jest fakt, że ten „niechciany” zespół urbanistyczny, narzucony przez komunistyczną władzę i realizowany w obowiązującej socrealistycznej stylistyce po przeszło 60 latach funkcjonowania jest obecnie oceniany pozytywnie. Dzięki koncepcji urbanistycznej, wyprzedzającej swoją epokę i późniejsze idee Nowego Urbanizmu, twórczo nawiązującej do zasad kształtowania miejskiej tkanki, wykształconych w procesie historycznego rozwoju miast – po doświadczeniach kilku dziesięcioleci modernistycznych idei –

six years (21 June 1949 – 26 March 1956)⁸, interrupted the development of Polish modernism and its unity with the European and global avant-garde. The ‘only justified’ stylistics of socialist realism imposed by the communist authorities, undertaken out of necessity by the then authors, in Cracow bore fruit in the form of creation of a uniform urban complex – Nowa Huta⁹. Nowa Huta is Poland’s first town erected in the vicinity of Cracow from scratch. The decision to build a new metallurgical plant and an ‘ideal’ socialist city, which was to be the mainstay, the fortress of proletariat, was treated as a priority by the communist authorities (political decision 1947–1949; construction of the plant – 1950–1954; construction of a new town – since 1949).

The oldest, historical part of Nowa Huta is a legibly defined urban complex, referring to baroque multi-axial compositions with the main junction in the form of a public square (Centralny square) and three axes arranged in a radial system (today: Generała Władysława Andersa avenue, Róż avenue, and Solidarności avenue) and the block structure of the peripheral development, within the area surrounded by streets Jana Pawła II (from the south), Kocmyrzowska (from the west), and Bulwarowa (from the north and east). A true paradox is that this ‘unwanted’ urban complex, imposed by the communist authorities and executed in the obligatory stylistics of socialist realism, today, after over 60 years of functioning, is evaluated positively. Thanks to its urban concept, which was ahead of its epoch and of the later concepts of New Urbanism, as well, making a creative reference to the principles of shaping of the urban tissue, formulated in the process of historical development of cities – after the experience of several decades of modernist ideas – this complex obtains recognition as a good urban living environment, with abundant greenery along wide streets and inside development blocks, and a good ‘human’ scale of development. The old Nowa Huta, additionally surrounded from the north and the east with a wide belt of recreational greenery at the Dłubnia river, is referred to as ‘the garden city’. It is an urban complex which – after the Old Town in Cracow and Kazimierz – enjoys great interest among tourists.

In a decision dated 30 December 2004 the Monument Conservation Officer of Małopolska Province included Nowa Huta in the register of monuments: *...I decide to include the following cultural asset in the register of monuments of the city of Cracow under the number of A-1132: the urban layout of the district of Nowa Huta in Cracow, as a representative example of urban planning of socialist realism in Poland...*¹⁰.

The political thaw after the events of the years 1953¹¹–1956¹² also allowed Polish architects to depart from the obligatory stylistics of socialist realism – modernism returned to the drawing boards, the construction sites, and the urban developed space.

In Cracow after 1956 over a relatively short period of time many buildings came into being which undoubtedly could be classified as belonging to the stylistics of modernism and which significantly influenced the

ten zespół urbanistyczny odzyskuje uznanie, jako dobre miejskie środowisko życia, z dużą ilością zieleni wzdłuż szerokich ulic oraz we wnętrzach kwartałów i dobrą, „ludzką” skalą zabudowy. Stara Nowa Huta otoczona dodatkowo od północy i wschodu szerokim pasmem zieleni rekreacyjnej nad rzeką Dłubnią – nazywana jest „miastem ogrodem”. To zespół urbanistyczny, cieszący się po krakowskim Starym Mieście i Kazimierzu dużym zainteresowaniem turystów.

Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków decyzją z dnia 30 grudnia 2004 roku wpisał Nową Hutę do rejestru zabytków: *... o r z e k a m wpisać do rejestru zabytków miasta Krakowa pod numerem rejestru A-1132 następujące dobro kultury: układ urbanistyczny dzielnicy Nowa Huta w Krakowie, jako reprezentatywny przykład urbanistyki socrealizmu w Polsce...*¹⁰.

Odwilż polityczna po wydarzeniach lat 1953¹¹–1956¹² pozwoliła również polskim architektom na odejście od obowiązującej stylistyki realizmu socjalistycznego – na deski projektantów, place budów i do miejskiej przestrzeni zbudowanej powrócił modernizm.

W Krakowie po roku 1956 powstało w stosunkowo krótkim okresie wiele obiektów architektury, które z pewnością można zaliczyć do stylistyki modernizmu i które w istotny sposób wpłynęły na zmianę klimatu przestrzennego rozległego obszaru na zachód od Starego Miasta, pomiędzy I i II obwodnicą i dalej na zachód od II obwodnicy.

Pomiędzy głównym gmachem AGH (dawniej Akademia Górnicza – budynek o cechach wczesnego modernizmu z monumentalnym klasycyzującym portykiem wejścia głównego; projekt konkursowy – Sławomir Odrzywolski – 1913; projekt realizacyjny i realizacja – Sławomir Odrzywolski, Adam Ballenstedt i Waław Krzyżanowski – 1923–1925)¹³ i Biblioteką Jagiellońską (Waław Krzyżanowski, 1929–1939)¹⁴ jako jeden z pierwszych modernistycznych obiektów powstał budynek Wyższej Szkoły Rolniczej (proj. 1955–1960, realizacja 1961–1964; autor: Stanisław Juszczyk, współpraca – Marta Bińkowska)¹⁵. Bryła siedmiokondygnacyjowego budynku WSR o wyraźnej horyzontalnej kompozycji, cofnięta w głąb od Al. Mickiewicza i ujęta w ramy wspomnianych wcześniej monumentalnych budowli – eksponuje nową stylistykę, czytelnie ujawniającą funkcjonalną strukturę obiektu.

Dom „Bankowy”, ul. Fałata 2 (architekt: Tadeusz Gawłowski, 1957–1960)¹⁶ oraz Dom Stu Balkonów przy ul. Retoryka 4 (architekt: Bohdan Lisowski, 1959–1961)¹⁷ to obiekty powstałe niemal w tym samym czasie co wcześniej omawiany gmach Wyższej Szkoły Rolniczej, o wyraźnej modernistycznej koncepcji formy, eksponujące nową estetykę fasady, kształtowaną poprzez ekspresję geometrycznego detalu.

Trzy wymienione wcześniej powojenne modernistyczne obiekty usytuowane są w obszarze o promieniu 500 m w stosunku do skrzyżowania Al. Adama Mickiewicza / Al. Krasińskiego z ulicami Józefa Piłsudskiego / Focha. To bliskie sąsiedztwo nowych modernistycznych budynków, wpisanych w kontekst wcześniejszej XIX-

change of the spatial climate of a vast territory to the west from the Old Town, between the 1st and 2nd ring road, and further on to the west from the 2nd ring road.

Between the main edifice of the AGH University of Science and Technology (formerly the University of Mining and Metallurgy – a building with qualities of early modernism, with a monumental classicising portico of the main entrance; competition design – Sławomir Odrzywolski – 1913; construction design and implementation – Sławomir Odrzywolski, Adam Ballenstedt and Waław Krzyżanowski – 1923–1925)¹³ and the Jagiellonian Library (Waław Krzyżanowski, 1929–1939)¹⁴ the building of the Agricultural University was erected as one of the first modernist structures (design 1955–1960, implementation 1961–1964; author: Stanisław Juszczyk, cooperation – Marta Bińkowska). The body of the seven-floor edifice of the Agricultural University, exhibiting a clearly horizontal composition, retracted from Mickiewicza avenue and fixed in the frames of the edifices referred to above, exposes new stylistics, legibly revealing the functional structure of the building.

The ‘Bankowy’ House 2 Fałata street (architect: Tadeusz Gawłowski, 1957–1960)¹⁶ and the House of a Hundred Balconies at 4 Retoryka street (architect: Bohdan Lisowski, 1959–1961)¹⁷ are buildings which were erected nearly at the same time as the edifice of the Agricultural University discussed above, with a clearly modernist concept of their forms, exhibiting new aesthetics of the façade, shaped by the expression of a geometrical detail.

The three postwar modernist buildings presented above are located within the territory of the radius of 500 m from the intersection of Adama Mickiewicza avenue, Krasińskiego avenue with Józefa Piłsudskiego and Focha streets. This close vicinity of new modernist buildings, inscribed in the context of the earlier 19th-century and 20th-century development, including also modernist structures from the interwar period, is responsible for the fact that altogether they constitute a unique urban complex, which documents the development of the urban and architectural thought of this period in the space of the city.

A significant element in this space and in the process of the development of the postwar modernism is the Biprocemwap office building at 5 Kazimierza Morawskiego street (architects: Wojciech Buliński, Natalia Stańko, 1959–1966)¹⁸. This long, seven-floor building, with two side wings connected to the frontage development of Włóczków and Stanisława Syrokomli streets, along with them creates a block interior. The elevated and glazed ground floor dynamically raises the main body on characteristic triangular posts under a slightly bent front façade, juxtaposed with round pillars inside the arcades. The building is crowned with an expressive form of a wavy light roof of a coffee shop, located on the roof asymmetrically towards the main body and the composition of the ground floor. The building, with a clearly horizontal composition, with a light glazed

Ryc. 2. Hotel Cracovia – widok głównej fasady (fot. Zygmunt Put Zetpe0202 – Praca własna) Źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Former_Cracovia_Hotel_\(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz\),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg#/media/File:Former_Cracovia_Hotel_\(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz\),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Former_Cracovia_Hotel_(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg#/media/File:Former_Cracovia_Hotel_(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg); dostęp 2016–10–19

Fig. 2. Cracovia Hotel – view from the main façade (fot. Zygmunt Put Zetpe0202 – Praca własna) Źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Former_Cracovia_Hotel_\(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz\),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg#/media/File:Former_Cracovia_Hotel_\(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz\),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Former_Cracovia_Hotel_(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg#/media/File:Former_Cracovia_Hotel_(1960_by_arch._Witold_Cęckiewicz),_1_Marshal_Ferdinand_Foch_Av,_Kraków,_Poland.jpg); dostęp 2016–10–19

i XX-wiecznej zabudowy, w tym również modernistycznych obiektów z okresu międzywojennego, sprawia, że łącznie stanowią one unikalny zespół urbanistyczny, dokumentujący w przestrzeni miasta rozwój myśli urbanistycznej i architektonicznej tego okresu.

Znaczącym w tej przestrzeni i w procesie rozwoju powojennego modernizmu jest budynek biurowy Biprocemwap przy ul. Kazimierza Morawskiego 5 (architekci: Wojciech Buliński, Natalia Stańko, 1959–1966)¹⁸. Długi, siedmiokondygnacyjny budynek z dwoma bocznymi skrzydłami, łączącymi się z pierzejową zabudową ulic Włóczków i Stanisława Syrokomli, tworzy z nimi kwartałowe wnętrze. Podwyższony i przeszklony parter, dynamicznie podrywa główną bryłę na charakterystycznych, trójkątnych słupach pod lekko zagiętą fasadą frontową, zestawionych z okrągłymi filarami w głębi podcieni. Budynek zwieńczony jest ekspresyjną formą falującego lekkiego zadaszenia kawiarni, usytuowanej na dachu asymetrycznie względem głównej bryły i kompozycji parteru. Budynek o wyraźnie horyzontalnej kompozycji, z lekką szklaną fasadą, tworzącą poziome pasma o charakterystycznym rytmie pionowych podziałów, przesuniętych względem siebie na sześciu biurowych kondygnacjach i z lekkim zadaszeniem wejścia w parterze – kształtował pierwotnie pierzeję potrzebnego tu wnętrza urbanistycznego, otwartego na bulwary wiślane i Wisłę, które dawały mu znakomitą ekspozycję. Brak ochrony konserwatorskiej spowodował przekreślenie tej myśli urbanistycznej decyzją o budowie przy ul. Kościuszki, od strony Wisły, nowego hotelu, zamykającego i wypełniającego wspomniane wnętrze.

W tej przestrzeni należy wymienić jeszcze jeden obiekt modernizmu powojennego lat sześćdziesiątych – dom handlowy Jubilat, Al. Zygmunta Krasińskiego 1 przy bulwarach wiślanych (architekt: Jadwiga Sanicka,

façade, creating horizontal belts with the characteristic rhythm of the vertical divisions, shifted towards each other on six office floors and with a light roof of the entrance on the ground floor, initially formed the frontage of the urban interior that was needed here, open towards the Vistula boulevards and the Vistula river itself, which gave it a wonderful exposition. The lack of protection of the conservation services shattered this urban thought – it was decided to construct a new hotel at Kościuszki street, from the side of the Vistula river, that closes and completes the aforementioned interior.

In this space we should mention yet another example of the postwar modernism of the 1960s – the ‘Jubilat’ Shopping Centre, 1 Ignacego Krasińskiego avenue, near the Vistula boulevards (architect: Jadwiga Sanicka, 1959–1969)¹⁹. The building has preserved the initial properties of its architectural form to date, undergoing the process of several technical modernisation successfully.

The Cracovia Hotel²⁰ and the Kijów Cinema²¹ in the southern corner of the intersection of Adama Mickiewicza avenue / Krasińskiego avenue and Józefa Piłsudskiego / Focha streets, designed by a Cracow-based architect, Witold Cęckiewicz (design 1960–1962; implementation 1961–65)²² – came into being as a result of the implementation of a design awarded in a competition held by the Union of Polish Architects. The edifice of the hotel has a horizontal composition – the 150m-long five-floor body of the hotel part is suspended over a two-level glazed ground floor housing service outlets, with deep arcades, dynamically raising the body on its both ends: the eastern and the western one. The curtain wall with a characteristic checkerboard pattern of alternately located full square panels with the aluminium sheet lining on individual floors, with horizontal belts of narrow skylights, separated from each other with

1959–1969)¹⁹. Budynek zachował do dziś pierwotne cechy formy architektonicznej, szczęśliwie przechodząc proces kilku technicznych modernizacji.

Hotel Cracovia²⁰ i kino Kijów²¹ w południowym narożniku skrzyżowania Al. Adama Mickiewicza / Al. Krasińskiego z ulicami Józefa Piłsudskiego / Focha, autorstwa krakowskiego architekta Witolda Cęckiewicza (projekt 1960–62; realizacja 1961–65)²² – powstał w wyniku realizacji nagrodzonego w konkursie SARP projektu. Budynek hotelu ma horyzontalną kompozycję – długa na 150 m pięciokondygnacyjowa bryła części hotelowej zawieszona jest nad dwukondygnacyjnym szklanym parterem o funkcji usługowej, z głębokimi podcieniami, dynamicznie podrywającymi bryłę na jego obydwu końcach po wschodniej i zachodniej stronie. Ściana osłonowa o charakterystycznym szachownicowym układzie naprzemiennie usytuowanych na poszczególnych kondygnacjach kwadratowych pełnych paneli z okładziną z blachy aluminiowej, z poziomymi pasmami wąskich naświetli, oddzielonych również wąskim pasmem ścianek parapetowych z okładziną z czarnego marmuru pod dużymi oknami, tworzy unikatową kompozycję. Usytuowane asymetrycznie w zachodniej części bryły wejście główne do hotelu zaakcentowane jest silnie nadwieszonym wspornikiem lekkiego zadaszenia i charakterystyczną półkolistą rampą podjazdu prowadzącego na podniesiony o 1,5 m poziom wejścia. W zachodniej części od strony południowej pod budynek „wsunięty” jest parterowy pawilon restauracji z zapleczem, a od strony wschodniej hotel połączony jest tarasem wychodzącym spod głębokiego podcienia – z budynkiem kina Kijów, tworzącym charakterystyczną formę „wiszącego” nad budynkiem dachu o łagodnej krzywiźnie, widocznego nad szklaną fasadą holu od strony Al. Krasińskiego. Wnętrza obydwu obiektów zawierają szereg charakterystycznych i unikatowych rozwiązań architektonicznych i plastycznych, godnych, jak zespół tych obiektów – ochrony i zachowania. Unikatowe wnętrza kina Kijów – pierwszego po wojnie kinoteatru o tej skali i standardzie rozwiązania – najbardziej ucierpiało po ostatnich zabiegach modernizacyjnych. Hotelowi Cracovia przez szereg ostatnich lat groziła całkowita zagłada.

Pomiędzy budynkiem hotelu Cracovia i Muzeum Narodowym nigdy nie powstał planowany tam i funkcjonalnie potrzebny w tej części miasta publiczny plac, przeznaczony dla pieszych użytkowników.

Hotel Cracovia i kino Kijów świeżą, nowoczesną modernistyczną formą – po kilku latach obowiązującej stylistyki socrealizmu – wpisały się w kontekst otoczenia właściwą skalą i uformowaniem brył, tworząc dobre relacje z monumentalnym budynkiem Muzeum Narodowego i otwierając szeroki widok na Błonia i kopiec Kościuszki. Te obiekty przez pięćdziesiąt lat tworzyły miejski charakter tej przestrzeni i tak jak Muzeum Narodowe niewątpliwie stały się rozpoznawalną ikoną miejsca. Ich forma świadczy o wrażliwości autora na kontekst i głębokiej świadomości roli i znaczenia publicznych obiektów w kształtowaniu miejskiego charakteru publicznych przestrzeni.

a similarly narrow belt of window sill walls with linings made of black opaque glass, form a unique composition underneath large windows. The main entrance, situated asymmetrically in the western part of the building, is emphasised with a strongly suspended bracket of a light roof and a characteristic semi-circular ramp of a driveway leading to the level of the entrance elevated by 1.5 m. In the western part from the south there is a one-floor pavilion of a restaurant with backup facilities ‘inserted’ under the building, and from the eastern side the hotel is linked with the building of the Kijów Cinema by a terrace protruding from a deep arcade, forming a characteristic form of a roof hanging over the building with a smooth curve, visible over the glass façade from the side of Krasińskiego avenue. The interiors of both buildings exhibit a number of characteristic and unique architectural and artistic solutions, which – just like the complex itself – are worth protection and preservation. The unique interiors of the Kijów Cinema – the first cineplex of this scale and standards after the war – suffered the most after the most recent modernisation measures. The Cracovia Hotel has been threatened with absolute destruction for a number of years now.

Between the building of the Cracovia Hotel and the National Museum the planned public square, dedicated to pedestrians, very needed in this part of the city for functional reasons, never came into being.

Owing to their fresh modernist form – after several years of the obligatory stylistics of social realism – the Cracovia Hotel and the Kijów Cinema inscribed in the context of the surrounding area with an appropriate scale and shape of their bodies, establishing good relations with the monumental edifice of the National Museum and opening a broad view of Błonia Park and Kościuszki Mound. For fifty years now these sites have created the urban character of this space, and just like the National Museum, have undoubtedly become the icon of the place. Their form testifies to the author’s sensitivity to the context and deep awareness of the role and significance of public utility buildings in the process of shaping of the urban character of public spaces.

For 10 years the Author has been fighting an unequal battle for the preservation of these buildings, which are witnesses to the identity of the place and of the continuity of the evolution of the architectural thought. Their preservation would provide invaluable benefits for the legacy of the material culture of Cracow of the second decade of its postwar history. Recently there has appeared a chance to preserve the form and the characteristic climate of the architecture of the postwar Polish modernism of the 1960s represented by this structure, thanks to different attitude of the new investor.

The lack of local spatial development plans, as well as of the decision to cover buildings and urban complexes exhibiting unique spatial and cultural values erected in the postwar period with protection, often leads to their devastation and the destruction of material examples of the historical continuity of the urban tissue development. The group of representative examples from this

Autor toczy obecnie od 10 lat nierówną walkę o zachowanie tych obiektów, które są świadkami tożsamości miejsca i ciągłości ewolucji myśli architektonicznej. Ich zachowanie miałoby trudne do przecenienia walory dla dorobku kultury materialnej Krakowa drugiej dekady jego powojennej historii. W ostatnim czasie pojawiła się szansa na zachowanie formy i charakterystycznego klimatu architektury powojennego polskiego modernizmu lat 60., reprezentowanych przez ten obiekt, dzięki odmiennemu podejściu nowego inwestora.

Brak planów miejscowych, a także decyzji o objęciu ochroną powstałych w okresie powojennym obiektów architektonicznych i zespołów urbanistycznych o szczególnych walorach przestrzennych i kulturowych prowadzi często do ich dewastacji i niszczenia materialnych przykładów historycznej ciągłości rozwoju tkanki miejskiej. Do reprezentatywnych przykładów z tego obszaru miejskiej polityki należą opisane obiekty, które w różnym stopniu przetrwały kolejne adaptacje i techniczne modernizacje, często deformujące pierwotną koncepcję estetyczną. Należy do nich także hotel Cracovia, któremu zagraża zniszczenie, a który to obiekt wraz z otoczeniem z pewnością powinien podlegać prawnej ochronie, jako związany z najnowszą historią miasta przykład modernistycznej architektury, całkowicie zrywającej ze stylistyką socrealizmu. Nasycenie omawianego obszaru Krakowa obiektami powstałymi niemal równoległe w krótkim okresie czasu, reprezentatywnymi dla powojennej architektury modernistycznej lat 60., usytuowanymi w kontekście wcześniej powstałej tkanki miejskiej, w tym także unikatowymi obiektami modernizmu międzywojennego i równocześnie silna współcześnie presja inwestycyjna związana z bliskością historycznego śródmieścia sprawiają, że objęcie prawną ochroną konserwatorską tego obszaru jako układu urbanistycznego oraz opisanych obiektów architektonicznych wydaje się być pilne i konieczne.

area of the municipal policy includes the buildings described which have survived subsequent adaptations and technical modernisations with different results, often bringing deformations of the initial aesthetic concept. This group also includes the Cracovia Hotel, which faces the threat of destruction, and which should definitely be covered with the legal protection of the monument conservation services as an example of modernism relating to the most recent history of the city, completely departing from the stylistics of social realism. Saturation of the area of Cracow in question with buildings erected nearly simultaneously in a short period of time, representative for the postwar modernist architecture of the 1960s, located in the context of the urban tissue that had come into being before that time, with unique examples of the interwar modernism, and simultaneously the investment-related pressure, so strong today, connected with the proximity of the historical city centre, account for the fact that covering this area as an urban layout and the architectural structures described above with the protection of the monument conservation services seems to be urgent and necessary.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Borusiewicz-Lisowska M. W setną rocznicę urodzin Adolfa Szyszko-Bohusza – tendencje modernistyczne w twórczości. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury 1985;XIX:199–206.
- [2] Böhm A., Pawłowska K. Aleje Trzech Wieszców w Krakowie. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury 1989–90; XXIII: 39–48.
- [3] Cęckiewicz W. Witold Cęckiewicz – twórczość. Gyurkovich J. (red.), Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, 2016.
- [4] Fabiański M., Purchla J. Historia architektury Krakowa w zarysie. Wydawnictwo Literackie, Kraków, 2001.
- [5] Witold Cęckiewicz. Tom II. Socrealizm, socmodernizm, postmodernizm. Eseje. Karpińska M., Leśniak-Rychlak D., Wiśniewski M. (red.), Instytut Architektury, Kraków, 2015.
- [6] Witold Cęckiewicz. Tom I. Rozmowy o architekturze. Projekty. Karpińska M., Leśniak-Rychlak D., Wiśniewski M. (red.), Instytut Architektury, Kraków, 2015.
- [7] Olszewski A.K. Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925. Teoria i praktyka. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1967.
- [8] Purchla J. Urbanistyka, architektura i budownictwo. W: Biednarzówna J., Małecki J.M. (red.) Dzieje Krakowa. Kraków w latach 1918–1939. Kraków, 1997, 149–180.
- [9] Zbroja B. Architektura międzywojennego Krakowa 1918–1939. Budynek – Ludzie – Historie. Wysoki Zamek, Kraków, 2013.

- ¹ <http://culture.pl/pl/tworca/juliusz-zorawski> – dostęp 14-10-2016; wg Błaszczuk J., *Juliusz Żórawski – przerwane dzieło modernizmu*, Wydawnictwo Salix alba, Warszawa 2010.
- ² <http://warszawskieuinikaty.blox.pl/2015/12/Dom-pod-zaglem-al-Przyjaciol-3-Srodmiescie.html> – dostęp 14-10-2016.
- ³ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/dom-plastykow> – opr. Rafał Ochędusko; dostęp 9-10-2016.
- ⁴ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/feniks-rynek> – opr. Aneta Borowik; dostęp 14-10-2016.
- ⁵ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/kamienica-czynszowa-fabryki-cmielow-sa> – opr. Kamila Twardowska; dostęp 9-10-2016.
- ⁶ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/wieczowice-kko> – opr. Kamila Twardowska; dostęp 9-10-2016.
- ⁷ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/biblioteka-jagiellonska> – opr. Aneta Borowik; – dostęp 9-10-2016.
- ⁸ http://archirama.muratorplus.pl/encyklopedia-architektury/socrealizm-w-polsce,62_4504.html – dostęp 9-10-2016; – wg Włodarczyk W., *Socrealizm. Sztuka polska w latach 1950–1954*.
- ⁹ Tadeusz Ptaszycki architekt, Generalny Projektant Nowej Huty, dyrektor Miastoprojektu w latach 1950–1968. Zespół autorski wyróżniony nagrodą państwową w dziedzinie sztuki za wkład w rozwiązanie projektowe i ich realizację przy budowie miasta Nowa Huta: Bolesław Skrzybalski, Janusz Ingarden, Adam Fołtyn, Stanisław Juchnowicz, Tadeusz Rembiesa, Janina Lenczewska, Tadeusz Janowski, Andrzej Uniejewski. <http://www.infoarchitekta.pl/artykuly:4-projekty:184-projektanci-nowej-huty.html> – dostęp 9-10-2016.
- ¹⁰ http://www.bip.krakow.pl/?sub_dok_id=514 – dostęp 14-10-2016.
- ¹¹ <http://dzieje.pl/aktualnosci/smierc-stalina> – dostęp 14-10-2016: 5 marca 1953 r. zmarł Józef Wissarionowicz Stalin (właściwie Josif Dżugaszwili), sekretarz generalny KC KPZR i premier ZSRR. Zbrodniarz odpowiedzialny za prześladowania i śmierć milionów ludzi, który niemal przez ćwierć wieku wszechwładnie rządził totalitarnym państwem sowieckim. Wśród jego ofiar były setki tysięcy Polaków. Józef Stalin zmarł w wieku 74 lat.
- ¹² http://historia.opracowania.pl/polski_pazdziernik_1956_r: po czerwcowym strajku 1956 roku w Poznaniu w Zakładach Cegielskiego i sierpniowych *Ślubach Janogórskich* 28 października 1956 roku wolność odzyskał prymas Polski, kardynał Stefan Wyszyński; w polskich komunistycznych władzach partyjnych i rządowych do głosu doszli „reformatorzy”.
- ¹³ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/akademia-gornicza> – opr. Aneta Borowik; dostęp 15-10-2016.
- ¹⁴ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/biblioteka-jagiellonska> – opr. Aneta Borowik; dostęp 15-10-2016.
- ¹⁵ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/wyzsza-szkola-rolnicza> – opr. Magda Smaga; dostęp 14-10-2016.
- ¹⁶ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/dom-bankowy> – opr. Michał Wiśniewski; dostęp 9-10-2016.
- ¹⁷ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/dom-stu-balkonow> – opr. Magdalena Smaga; dostęp 9-10-2016.
- ¹⁸ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/biprocem-wap> – opr. Magdalena Smaga; dostęp 9-10-2016.
- ¹⁹ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/dom-handlowy-jubilat> – opr. Michał Wiśniewski; dostęp 15-10-2016.
- ²⁰ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/hotel-cracovia> – opr. Michał Wiśniewski, Dorota Leśniak-Rychlak; dostęp 15-10-2016.
- ²¹ <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/kino-kijow> – opr. Michał Wiśniewski; dostęp 15-10-2016.
- ²² Cęckiewicz W., *Witold Cęckiewicz – twórczość*, (red.) Gyurkovich J., Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2016.

Streszczenie

W artykule autor podejmuje próbę zwrócenia uwagi na znaczenie ciągłości kulturowej w historycznym rozwoju miasta, dla zachowania współcześnie i w przyszłości tożsamości miejskiej struktury przestrzennej. Stwierdza, że cechą szczególną miast europejskich jest bogactwo form architektury, nawarstwiającej się, powstałej w różnych epokach i okresach stylistycznych, współtworzących tradycję i tożsamość „miejsc”, zapadających głęboko w pamięć, utrwalonych w podświadomości mieszkańców miasta i wędrowców, przybyszających często z odległych krain. Obiekty lub zespoły architektury o znaczących walorach architektonicznych i przestrzennych, nawet te, które powstały w nieodległej przeszłości – w powojennym okresie historii Polski, są świadkami kultury społeczności i twórców kreujących fizyczną formę miasta. Są rozpoznawalnymi znakami, ułatwiającymi identyfikację różnorodnych sekwencji miasta. Mamy obowiązek zachować je dla przyszłych pokoleń, gdyż są „korzeniami kultury”. W Krakowie należy do nich wiele obiektów i zespołów urbanistycznych powojennej architektury, reprezentujących zmieniające się stylistyki i kierunki twórcze, w tym bez wątpienia większość obiektów powojennego modernizmu lat 60., takich jak np. hotel Cracovia i kino Kijów.

Abstract

In this paper the Author makes an attempt at focusing on the meaning of the cultural continuity in the historical development of the city for the preservation of the identity of the urban spatial structure today and in the future. The Author states that a characteristic feature of European cities is the abundance of forms of architecture, which accumulate as they come into being in different epochs and stylistic periods, creating the tradition and identity of ‘places’ that haunt our memory, perpetuated in the subconscious of city dwellers and wanderers, who arrive often from distant lands. Buildings of complexes of architecture exhibiting significant architectural and spatial values, even those which were erected not long ago – in the postwar period of the history of Poland, are witnesses to the culture of communities and authors creating the physical side of the city. They are recognisable symbols which facilitate the identification of diversified sequences of the city. We have an obligation to preserve them for the future generations, as they are ‘the roots of culture’. In Cracow there are many buildings and urban complexes that belong to this group – examples of postwar architecture, representing the changing stylistics and creative trends, most certainly comprising most buildings from the postwar modernism of the 1960s, such as e.g. the Cracovia Hotel or the Kijów Cinema.